

PRILOG POZNAVANJU POVIJESTI ŽUPNE CRKVE UZNESENJA BL. DJ. MARIJE U BIŠKUPCU KOD VARAŽDINA

Župna crkva u Biškupcu izvorno je srednjovjekovna sakralna građevina, koja je tijekom 17. i 18. stoljeća temeljito obnovljena u baroknom stilu prema mjerama Tridentuskog koncila. Jedina je od župnih crkava u varaždinskom arhiđakonatu posvećena Bogorodici. U njoj se čuvala čudotvorna ukrašena statua Bogorodice nošena u procesijama, čime je crkva privlačila veliki broj hodočasnika iz šireg varaždinskog područja. Kao polazište za istraživanje ove crkve uzete su godine upisane na grafici s prikazom crkve iz 1747. godine, godine iz natpisa uzidanih kod ulaza u zvonik te kanonske vizitacije najvećim dijelom iz 18. stoljeća. Cilj je kroz kanonske vizitacije pratiti promjene koje su se u arhitekturi i skulpturalnoj opremi događale tijekom 18. stoljeća.

Obnova srednjovjekovne sakralne arhitekture varaždinskog arhiđakonata uhvatila je veliki zamah u 17. stoljeću, ponajprije zbog porasta broja stanovnika u području današnje sjeverozapadne Hrvatske. Župne crkve i njihove područne kapele na tom prostoru izgrađene su mahom u srednjem vijeku, najvećim dijelom tijekom 14. stoljeća, u tada prevladavajućem gotičkom stilu. Te su građevine izvorno bile nešto skromnijeg arhitektonskog korpusa – u tlocrtu jednobrodne, s užim i nižim poligonalnim svetištem te zvonicima prislonjenim uz pročelje ili drvenim tornjicima. U unutrašnjosti imale su drveni tabulat nad lađom te križno svođeno svetište. Kapele su bile sličnog tlocrta kao i crkve no, manjih dimenzija i nerijetko okružene grobljem. Takav tip sakralne građevine u varaždinskom arhiđakonatu zadržao se i tijekom vremena barokne obnove. Od kraja 16. stoljeća

obnavljane su prema odredbama Tridentskog koncila, odnosno u duhu vremena koje danas nazivamo vremenom Katoličke obnove, a stilski bi ga obilježavao manirizam i zatim barok. Neke od njih *barokizacija* je zahvatila snažnije. Premda zadržavaju tradicionalnu tipologiju tlocrta, oblik svetišta im se promijenio, gotički prozori su im zazidani kako bi se unutra smjestili oltari većih dimenzija, događivane su pobočne kapele, sakristije, a nerijetko se pojavljuju i nova zidana pjevališta nad ulazom. Ovdje je važno istaknuti i toranj, koji više nije drveni tornjić, već pravi masivni zvonik. U popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1501. godine¹ spominje se župnik Juraj te crkva u Biškupcu (*D. Gregorius plebanus ecclesie beate virginis in Byskupec*). To je najraniji spomen crkve, iako se Biškupec kao biskupski posjed spominje još u 13. stoljeću.² Kasnije će se od 1638. godine župna crkva u Biškupcu redovito pojavljivati u kanonskim vizitacijama kao jedna od crkava varaždinskog arhiđakonata.

Riječ je o jednobrodnoj longitudinalnoj građevini sa poligonalnim svetištem te zvonikom prislonjenim uz pročelje. Uz svetište se sjeverno nalazi sakristija kvadratnog tlocrta. Nad ulazom u crkvu je zidano pjevalište. Ispred crkve nalazi se trijem, a sjeverozapadno od zvonika nalazi se župni dvor. Lađa i svetište presvođeni su, u svetištu se nalazi glavni oltar dok u lađi sa svake strane trijumfalnog luka stoji po jedan bočni oltar i propovjedaonica. Takav konačan oblik najvećim je dijelom rezultat je *barokizacije* tijekom 17. i 18. stoljeća. Crkva je posvećena Uznesenju Blažene Djevice Marije, a u njoj se čuvao čudotvorni Bogorodičin kip, nošen u procesijama. Crkva u Biškupcu po tome se ubraja u važnije proštenjarske crkve sjeverozapadne Hrvatske, sa tradicijom štovanja Marijina kulta, koja seže iz srednjovjekovnog doba.³ Treba istaknuti i da je to jedina župna crkva u varaždinskom arhiđakonatu posvećena Bogorodici.

Do danas nije bilo temeljite arhitektonske analize ove građevine kao ni podrobnijeg istraživanja u arhivskim izvorima, premda se crkva, u odnosu na druge crkve varaždinskog arhiđakonata izvan grada, ističe ne samo impozantnim dimenzijama nego i skulpturalnim inventarom. Anđela Horvat okarakterizirala ju je kao skladnu baroknu građevinu, čije je novo svetište nastalo oko sredine

¹ F. RAČKI, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Starine JAZU, knj. IV, Zagreb, 1872.

² O nazivu lokaliteta i posjedu vidjeti više u: Lj. DOBRONIĆ, *Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201*, Rad JAZU, 1951.; B. A. KRČELIĆ, *Annuae 1748. – 1767.*, Zagreb, 1901., str. 605.

³ Kipovi Bogorodice s djetetom, koji su se često nosili u procesijama, štovani su mnogim marijanskim svetištima. Podizanje Marijina svetišta u nekom mjestu veže se uz neku čudesnu pojavu ili ukazanje. O tome više u: A. REBIĆ, *Majka Božja u Hrvatskom Zagorju, Početak boljeg svijeta – Blažena Djeвица Marija u Hrvatskom zagorju, Krapina*, 1998., str. 13; *Katalog izložbe "Proštenjarske crkve Hrvatskog zagorja"*, Muzej seljačkih buna, Gornja Stubica, 7. 7. – 5. 8. 1995.

18. stoljeća, a spominje i njenu posvetu 1760. godine.⁴ Više o crkvi u Biškopcu pisali su Gjuro Szabo i Krešimir Filić.

U rukopisu Spomenici kotara Varaždin⁵ osim opisa arhitektonskog korpusa crkve te njenih oltara i inventara, Szabo se referira na grafiku iz 1747. na kojoj je prikazana crkva, te četiri kanonske vizitacije kako bi rekonstruirao povijest nastanka. Iako su iznesen opis crkve na grafici kao i kratki opisi iz vizitacija vrijedan doprinos istraživanju, on iz njih ne donosi konkretne zaključke.⁶ Szabo spominje i godinu 1762. vezanu uz ploče s natpisima uzidane kod ulaza u zvonik. U knjizi Kroz Hrvatsko zagorje sažeo je saznanja koja bilježi u Spomicima kotara Varaždin. Smatra da je na tom mjestu nekada stajala gotička crkva,⁷ no ne precizira povijest njene izgradnje.

Krešimir Filić pisao je o stanju crkve 1924. godine⁸ neposredno nakon temeljite obnove koja je trajala, kako spominje, četiri mjeseca, o trošku kolatora crkve dr. Ante Bauera. Filić uglavnom opisuje tadašnje stanje, tvrdeći u uvodnom dijelu članka kako je crkva izvorno iz gotičkog razdoblja, te da je tijekom 18. stoljeća na njenom mjestu izgrađena nova. Osim toga, dodaje i kako se od stare crkve ništa nije sačuvalo. Pretpostavlja da se gradnja iste odvijala kad i gradnja župne crkve u Varaždinu.

Slika 1. Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Biškopcu

⁴ A. HORVAT, Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: MATEJČIĆ, R., HORVAT, A., PRIJATELJ, K., Barok u Hrvatskoj, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1982., bilješka 177 na str. 300.

⁵ Originalni rukopis čuva se u fondusu kulturno-povijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin.

⁶ Szabo iz svake od vizitacija 1649., 1678., 1695., 1765. godine iznosi kratak opis, ali ne i prijepis izvora. Ovi opisi nedostadni su kako bi se dobio potpuni uvid u stanje građevine kroz dva stoljeća.

⁷ Gj. SZABO, Kroz Hrvatsko Zagorje, Izdanje knjižare Vasić, Zagreb, 1939., str. 130.

⁸ K. FILIĆ, Župna crkva u Biškopcu, Naše pravice, 1924., br. 17.

U fundusu Gradskog muzeja Varaždin čuva se grafika (bakrorez) autora Iohanna Georgiusa Waltera⁹ na kojoj je u središtu kompozicije prikazana crkva u Biškupcu. Iznad crkve prikazana je ikona Bogorodice s djetetom, dok je ispod nje kartuša sa kronogramskim natpisom u kojem stoji 1747. godina. U stražnjem planu vidljiva je veduta grada Varaždina okruženog zidinama. Navedena godina upućuje na mogućnost da je crkva izvana tada izgledala upravo tako. Kompozicija prikaza marijanskih svetišta u kojima se iznad crkve u nebesima ističe ikona Bogorodice bila je uobičajena i veoma rasprostranjena tijekom 17. i 18. stoljeća. Vrlo često takvi prikazi radili su se u tehnici bakroreza ili bakropisa u manjim dimenzijama. Osim što su takvi listovi bili sastavni dijelovi crkveno-povijesnih knjiga, imali su i ulogu nabožnih sličica.¹⁰

Kod ulaza u zvonik uzidane su dvije kamene ploče¹¹ s isklesanim kronogramskim natpisima.¹² Prvi natpis (slika 3) govori da je crkvu i njenih pet oltara posvetio biskup Franjo. Drugi natpis (slika 4) nadovezuje se na prvi i govori da je ploča darovana od biskupa na obljetnicu, pete nedjelje nakon Uskrsa. Iz prvog je vidljiva godina 1761., dok je iz drugog vidljiva godina 1762. Dakle, od prikaza crkve u grafici do ugradnje natpisa u kojima se spominje njeno posvećenje razmak je od 15 godina, što navodi na mogućnost da je ona tako izgledala u godinama koje se čitaju u natpisima.

U ovom su članku kao polazišta za istraživanje stanja crkve uzeti godina 1747. upisana na grafici te prikaz crkve na njoj, potom godine i tekst u kamenim natpisima uzidanim kod ulaza u zvonik crkve, te naposljetku kanonske vizitacije u kojima su zabilježeni opisi arhitektonskog stanja u 17. i 18. stoljeću.

⁹ Dimenzije grafike u tehnici bakroreza su 24, 5 x 17, 5 cm. Ime autora stoji na bakrorezu. Podrobnija istraživanja o djelovanju ovog autora na varaždinskom području nisu provedena, kao ni istraživanja o okolnostima nastanka grafike. Grafika je pod imenom "Proštenište Biškupec" bez reprodukcije navedena u kataloškom popisu izložbe "Planovi i vedute Varaždina od 14. do 19. stoljeća", Galerija slika Varaždin, 22. 9. – 7. 10. 1984., autor izložbe: Miroslav Klemm.

¹⁰ Od 15. stoljeća u nabožne sličice ulaze i prikazi hodočasničkih mjesta. O tome vidjeti više u: M. BREGOVAC PISK, *Majka Božja Bistrička na tiskanim na nabožnim sličicama, Početak boljeg svijeta – Blažena Djevica Marija u Hrvatskom zagorju*, Krapina, 1998.

¹¹ Ploče vjerojatno stoje na izvornom mjestu.

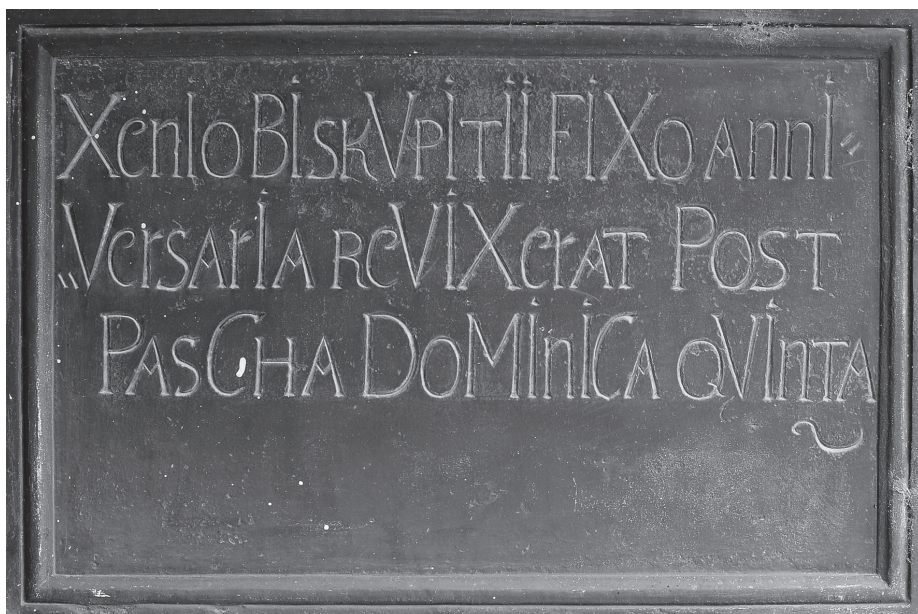
¹² Natpise prepisao i spomenuo godine 1761. i 1762. I. K. Sackinski u: *Nadpisi sredovječni i novovjekni na crkvah, javnih i privatnih sgradah u Hrvatskoj i Slavoniji*, Knjižara Jugoslavenske akademije, Zagreb, 1891., str. 12.

Slika 2. Grafika iz 1747. godine

Slika 3. Prvi natpis uzidan kod ulaza u zvonik

Slika 4. Drugi natpis uzidan kod ulaza u zvonik

Budući da arhivski izvori koji govore o crkvi nisu istraživani, a literatura je oskudna, za što bolje sagledavanje njenog cjelokupnog stanja tijekom 17. stoljeća, a s težištem na 18. stoljeću u ovom su istraživanju analizirani zapisi u kanonskim vizitacijama te dovedeni u vezu sa godinama koje se spominju na grafici i u natpisima, kao i sa prikazom crkve na grafici.

Kanonske vizitacije od velike su kulturne i povijesne važnost, s obzirom na to da govore u kojoj mjeri i na koji način su provedene odredbe Tridentskog koncila (1545. -1563.), odnosno, u povijesno-umjetničkom smislu, odredbe obnove u baroknom stilu. Prema nalogu biskupa arhiđakoni su obilazili župne crkve u arhiđakonatu. Tijekom pohoda pisali su izvješća o stanju župe koja su kasnije predložili biskupu. Iz njih bi se vidjelo kakvo je gospodarsko i pastoralno stanje župe i župne crkve, te provode li se odredbe Tridentskog koncila kad je riječ o uređenju crkve i groblja. Za povijesno-umjetničku analizu najvažniji su opisi arhitektonskog korpusa crkve, kao i njenog skulpturalnog inventara te liturgijskog posuđa i tekstila (Naslovi odlomaka u vizitacijama: *De ecclesia, De coemeterio, De altaribus, De sacra suppellectili, De cathedra, De confessionali* itd.)

Najranija posttridentinska vizitacija varaždinskog arhiđakonata od koje se sačuvao zapisnik obavljena je 1638. godine. Župna crkva u Biškopcu, kao jedna od dvanaest župa varaždinskog arhiđakonata pohođena je 11. ožujka. Premda je u ovom članku pažnja usmjerena na 18. stoljeće, s obzirom da se redovito spominje i opisuje u prethodnom neophodno je u bitnim crtama proučiti i njeno stanje tada. Dakle, godine 1638. u unutrašnjosti je imala popločani pod i tabulat, dok je svetište bilo presvođeno. Pjevalište nad ulazom u crkvu i polikromirana propovjedaonica bili su drveni. Imala je tri posvećena oltara. Uz crkvu se nalazilo ograđeno groblje u kojem je stajao trijem s neposvećenim oltarom.¹³ Godine 1683. spominje se drveni trijem pred crkvom, te kao i u ranijoj vizitaciji također tri posvećena oltara, oslikana i opremljena slikama i skulpturama. Glavni posvećen Bogorodici, bočni desni Sv. Antunu Padovanskom te lijevi Sv. Trojstvu. Toranj je također bio drven, sa tri posvećena zvona. Imala je dvoja vrata, veća na zapadnoj, a manja na južnoj strani. Na groblju je bila zidana kapela¹⁴ Kristova groba.¹⁵

¹³ Godina 1638. prijepis prema M. HRG, Varaždinski arhiđakonatski zapisnik 1638. godine, u: *Croatica Christiana Periodica*, br. 22, 1988. str. 163 (...) *in sanctuario fornix bonum, in corpore tabulatum ligneum (...) chorum ligneum super ianuam in ingressu ecclesiae, cathedram similiter ligneam coloratam, pavimentum lateribus stratum (...) coemiterium ecclesiae bene septum, in quo porticus cum uno altari, non consecrato. In ecclesia altaria 3 consecrata.*

¹⁴ Dakle, na groblju se više ne spominje trijem već zidana kapela.

¹⁵ (...) *tota murata, sub fornice una cum sacristia, pavimentum eiusdem lateris stratum, chorum ligneus et atrium similiter asserebatur coopertum, cathedra lignea depicta, supra atrium penes frontispicium ecclesiae est turris lignea cum tribus campanis benedictis, bene una cum ecclesia asserebatur quercinis tecta. Portam habens duplicem ab occidente maiorem, a meridie minorem utramque sub bona clausura, fenestras itidem*

Godine 1684. vizitator je primijetio da su pukotine koje su nastale u svetištu popravljene, dok je svetište kao i sakristija¹⁶ dobila novi popločani pod.¹⁷ Primjećuje da je potreban popravak u južnom dijelu lađe. Groblje je u većini bilo ograđeno drvenom ogradom, te s južne strane djelomično gustim grmljem.

Od tridesetih godina 18. stoljeća, za razliku od prethodnih godina, groblje je ograđeno zidom¹⁸, a 1741. godine bilježi se kako je te iste godine sagrađeno novo svetište.¹⁹ Sakristija je godinu kasnije dobila novi svod. Od strane vizitatora primijećena je potreba za popravkom lađe kao i ograde oko groblja, djelomično srušene prilikom izgradnje novog svetišta. Svetište tada ima četiri niža te četiri viša prozora te jedan okrugli. Popločano je mramorom, a svod je oslikan i ukrašen štukaturom.²⁰ Nekoliko godina kasnije, 1748., zabilježeno je loše stanje korpusa i svoda, a vizitator naglašava kako crkva nije posvećena te kako će biti krasna kad se obnovi. Tada se spominje samo veliki oltar u crkvi, oslikan i pozlaćen, sa statuom Bl. Djevice Marije, koja se nosila u procesijama.²¹ Od početka pedesetih godina u vizitacijama se spominje ime tadašnjeg zagrebačkog biskupa Franje Thauszyja,²² koji je dužnost obnašao u periodu od 1751. godine do 1769. godine,

quatuor bene crateribus obseratas. Eidem est contiguum coemeterium benedictum, roboribus exigue septum, in eodem coemeterio habetur capella Sepulchri Christi murata quidem et bene accomodata (...) Altaria in haec ecclesia sunt tria consecrata cum suis tabulis decenter depictis, eleganter ornata et cooperta. Maius quidem est Beatissimae Virginis Mariae miraculosum, minus ad latus dextrum Sancti Antonii de Padua, ad sinistram vero Sanctissimae Trinitatis, in iisdem extant depictae imagines cum sculpturis decentibus deauratis (...) (NAZ, 163/IV, KV 1683., str. 45).

¹⁶ U ranijoj vizitaciji sakristija se ne spominje.

¹⁷ (...) *cuius fornix in sanctuario aliquantulum rimis ruinam minatur, dictum est interim ut dictae ruinae praeveniantur. Tectum eiusdem supra sanctuarium et sacristiam est quasi novum, in corpore vero in parte meridiem respicientem reparationem exoptat, in parte septentrionem versus commodum permanent; atrium etiam utrumque est commode tectum. Coemeterium huius ecclesiae roboribus exigue cinctum, in parte vero certa a septentrionem virgultis exiguis est septum (...)* (NAZ, 163/IV, KV 1684., str. 94).

¹⁸ (...) *bene tectam atque coemeterium ejusdem bene cinctum est (...)* (NAZ KV 1736., str. 459).

¹⁹ (...) *in totum muratam et mundam sub bono tecto reperi, illius sanctuarium adhuc modo corrente anno aedificabitur de novo (...)* (NAZ, KV 1741., str. 502).

²⁰ (...) *cuius sanctuarium est pecunia ecclesiae longitudinis orgiarum 5, latitudinis orgiarum 4, cum quatuor inferioribus et quator superioribus et una rotunda post maius altare christalum perlucidam habentem fenestris, marmore albo et subnigro stratum, fornix labore pulchro caelato, vulgo stakatur habens, inveni (...)* *Corporis ecclesiae tectum reparatione indiget ubi est cinctura coemeterii, quod occasione aedificati sanctuarii disrupta fuit (...)* (NAZ, KV 1742., str. 548).

²¹ (...) *cujus sanctuarium est sub fornice, stakatura et variis picturis exornatum. Corporis est imperfectum sub fornice tamen. Haec ecclesia cum ad perfectionem deducetur erit rara (...)* *Consecrata non est... Altare santum maius est in ecclesia, sed pulchrum, variis pictoris exornatum et inauratum (...)* *statua Beatae Virginis Mariae, quae majoribus festiuitatibus in processionibus portatur, ante quam in hac necessitate Eccl(esi)a missa celebrantur (...)* (NAZ, KV 1748., str. 592).

²² (...) *Anno Domini 1752, 19 Julii visitavi ecclesiam parochialem B V M in Biskupecz patronatus illustrissimi et reverendissimi domini episcopi Zagrabienis Francisci Thauzy (...)* (NAZ, KV 1752., str. 32).

te veći dio svojeg djelovanja posvetio obnovi sakralnih građevina.²³ Godine 1752. crkva je u dobrom stanju, u svetištu je svod ukrašen štukaturom, a spominje se i novi kameni pod, a za razliku od prijašnjih godina kada se učestalo spominju po tri oltara, sada ih se bilježi četiri. Tu je i ukrašena statua Bogorodice koja se, kao i u ranijoj vizitaciji napomenuto, nosi u procesijama. Crkva ni tada još nije bila posvećena.²⁴ U vizitaciji 1755. godine stoji da je crkva u dobrom stanju, popločana kvadratnim kamenim pločama, cijela iznova presvođena i konsolidirana željeznim zategama. Primijećene su pukotine u svodu te se preporuča stavljanje novih željeznih zatega.²⁵ Godine 1760. pohodi je isti vizitator koji piše da je stanje bolje za razliku posljednjeg pohoda. Opisuje da je u savršenom redu, svod i lađa skladno izgrađeni, a oštećeni dijelovi svoda popravljeni postavljenim novim zategama.²⁶ Nakon pet godina primijećene su pukotine na svodu prouzročene od potresa,²⁷ dok su za tri godine već popravljene. Tada se spominje i skladan stari toranj, te uredna zidana ograda oko groblja.²⁸ Sedamdesetih godina 18. stoljeća zabilježeni su popravci svoda i kamenog poda. Svetište je tada ukrašeno oslikom.²⁹ Točnije, godine 1777. vizitator daje detaljniji opis. Tada se u unutrašnjosti bilježi pet ukrašenih oltara, orgulje i propovjedaonica. Ističe se i novi

²³ D. Farlati, *Illyrici sacri, tomus quintus, ecclesia Jadertina cum suffraganeis, et ecclesia Zagrabien-sis, Venecija, 1775.*, str. 602.

²⁴ (...) *quem in bona munditie servatam inveni, cuius sanctuarium et corpus ab intrinseco et extrinseco bene exornatum sub fornice et stakatura, tectum novum lapideum (...) Ecclesia non est consecrata (...) Sacristiam mundam reperi in qua sacra supellectilis decenter conservatur. Altaria (...) 4. Majus est perfectum, tria minora sunt imperfecta. Statua etiam Beatae Virginis exornata (...) pulchra, quae maioribus festivitibus in processione defertur (...)* (NAZ, KV 1752., str. 32).

²⁵ (...) *quam in munditie bona servatam inveni, utcumque amplam, lapidibus quadratis stratum de novo, totam etiam sub fornice novo ligaturis tamen vulgo slez ita ligatam quod pars una ligaturarum in modum crucis sit murismagistrabiliter affixa (...)* (NAZ, KV 1755., str. 83).

²⁶ (...) *quam reperi omnino, uti decet servari ecclesiam thaumaturgae Dei genetricis, bono in ordine et singulari mundicie et compositione totam prouti in apositione prioris visitationis meae descripta habetur. Quoad externam sui constitutionem et tectum, videlicet iam ante (...) visitationem meam cum suo fornice aedificata et erecta comode, ampla, sat alta et elegans; verum quem ad modum in prescripta visita mea (...) habetur, tempore exsurectionis suae fornice travium bene ligato reperiebam et ruinae facile (...) perspecta igitur reperi perniciose constitutione (...)* (NAZ, KV 1760., str. 304).

²⁷ (...) *quam pro competentia patroni magnificam reperi et ab egregio domino ordinario actuali conservatam, tota ex muro constat et sub fornice sat firmo (...) rimas minutas terraemotus causaverit (...)* (NAZ, KV 1765., str. 407).

²⁸ (...) *sub fornice satis firmo cuius antiquam rimam reparatae sunt aditis ligaturis ferreis. Tectum lapidibus coopertum est. Turrim proportionatam et altam habet. Cinctura coemeterij elegantam et bene factam interjectis (...)* (NAZ, KV 1768., str. 13).

²⁹ (...) *sub fornice (...) cuius rima recenter reparatae sunt. Sanctuarium diversis figuris exornatum, interjectis imaginibus elegantibus. Pavimentum eique variegato marmore stratum, reliquum vero ex puro lapidibus sectis. Tectum praementionatae ecclesiae non ita pridem reparatum ex solidissimis lapidibus pollitis compactum est (...)* (NAZ, KV 1771., str. 104).

oslik,³⁰ kompozicije Navještenja, Bezgrešnog Začeca i Uznesenja te prikazi četvorice evanđelista. Tu je i statua Bogorodice okićena votivnim darovima. Vizitator naposljetku navodi kako je crkvu i njezinih pet oltara posvetio biskup Thauszy.³¹

S obzirom na podatke zabilježene u kanonskim vizitacijama i današnje stanje crkve, vjerodostojnost prikaza crkve na grafici iz godine 1747. djelomično je upitna. Tijekom 17. i 18. stoljeća vizitatori su uglavnom bilježili stanje u unutrašnjosti, potrebe za popravcima i opisivali izgled groblja. Crkva na spomenutom slikovnom prikazu izgleda u svojim osnovnim dijelovima isto kao i danas, s tornjem uz pročelje, lađom te apsidom nižom od lađe. Čak se i broj prozora sa s južne strane lađe i apside podudara s današnjim brojem. Upitno je što krajem 17. stoljeća spominju trijem³² pred tornjem kojeg na grafici nema. Kako je crkva srednjovjekovno marijansko svetište najvjerojatnije je imala zaštitnu zidanu ogradu za koju je u neko doba bilo predviđeno da bude dovršena u obliku pravog cinktora.³³ Moguće je da je kasnije srušena da bi bila zamijenjena novim cinktorom oko cijele crkve, ali je taj plan ostao nerealiziran. Tako je vjerojatno da je trijem preko puta zvonika, koji i danas postoji, samo začetak pravog cinktora.³⁴ Na bakrorezu su vidljivi vrhovi dvija tornjića, kojih danas nema, a ne spominju ih ni vizitacije. Jedan stoji iznad lađe, a drugi iznad svetišta. Postoji mogućnost da jedan od njih predstavlja vrh kapele Kristova groba, sjeverno od crkve, na prostoru groblju. Podaci koji se pojavljuju u vizitacijama, a koji se mogu povezati sa prikazom crkve su vrata na južnoj strani lađe, dva manja i dva veća prozora na svetištu, toranj i groblje. Detalji kao što je portal na ogradi, sunčani sat i kapa na zvoniku te kapiteli pilastara kojima je raščlanjen vanjski zid crkve, ostaju upitni.

³⁰ Novi oslik spomenula je i A. Horvat u: Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: MATEJČIĆ, R., HORVAT, A., PRIJATELJ, K., Barok u Hrvatskoj, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1982., str. 147.

³¹ (...) *Altaribus quinque decenter ornatis, totam muratam, organo, subseliis ac confessionalibus provisam, coemeterio murato cinctam, verbo eam speciem praeseferre, quod in loco quoque nobiliori primas sedes occupare possit, accessit nova pictura et inauratura in fornice sacrarii elegantis formis representans mistereria Beatae Virginis Mariae Annuciatae, conceptae et in coelos assumptae in singulis lateribus et evangelistae. Copiosus affluxus populi et anathemata aurea et argentea apensa remonstrant statuam gratiosam. Est consecrata una cum omnibus 5 altaribus per pium in Domino (...) excellentissimum episcopum Thauszii (...)* (NAZ, KV 1777., str. 175).

³² U 17. stoljeću spominje se drveni trijem. Najvjerojatnije je on srušen te je na njegovom mjestu izgrađen novi zidani trijem sa tri arkade koji se sačuvali do danas.

³³ Termin *cinktor* kod proštenjarskih crkava 13. i 14. stoljeća označava zidanu ogradu, dok tijekom 17. stoljeća, s razvojem hodočašća, označava kontinuirani trijem oko crkve. O tome vidjeti više u: Đ. CVITANOVIĆ, Proštenjarske crkve Zagorja, u: Početak boljeg svijeta – Blažena Djeвица Marija u Hrvatskom Zagorju, Krapina, 1998.; P. PUHMAJER / V. LINKE, Cinktor župne crkve u Ludbregu, Peristil, br. 50, 2007.

³⁴ Gj. Szabo također nagađa da je možda bilo planirano da trijem s vremenom bude nadograđen u cinktor.

Vizitatori ključne dijelove tijela crkve (zvonik, lađa, apsida) ne opisuju izvana, kao što nikada ne opisuju detaljno ni njihov oblik.³⁵ Iz vizitacija su vidljive redovite investicije i popravci, kao i činjenice da je 1741. godine sagrađeno novo svetište te da se godine 1748., u vrijeme kad nije još posvećena, spominje njena buduća obnova. Od tada na dalje popravci su se intenzivirali, sve do 1777. godine kada se spominje njeno posvećenje od strane biskupa Thauszyja. Naime, prema odredbama Tridentskog koncila u crkvi nije dozvoljen misni obred sve dok crkva nije posvećena od strane biskupa. Posvećenje objekta, ne podrazumijeva i posvećenje oltara, ono je moglo biti izvršeno kasnije.³⁶ Kako se biskup Franjo Thauszy smatra ulagateljem u obnove i poticateljem izgradnje novih sakralnih građevina³⁷ njegovo se ime nedvojbeno može povezati s imenom Franciscus u prvom natpisu. Intenzivni se zahvati na obnovi crkve odvijaju upravo od kraja četrdesetih godina 18. stoljeća, u vrijeme njegova biskupovnja. Razvidno je da prvi natpis govori da je crkva posvećena od strane biskupa Thauszya godine 1761. zajedno sa njenih pet oltara u unutrašnjosti. Tome odgovaraju podaci od vizitatora koji daju naslutiti da su najveći zahvati učinjeni na prijelazu iz četrdesetih u pedesete godine 18. stoljeća, da bi im uslijedilo nekoliko manjih tijekom pedesetih godina, te činjenice da ističu dobro stanjecrkve. Drugi natpis upućuje na 1762. godinu, te govori kako je ploča darovana na obljetnicu pete nedjelje nakon Uskrsa. S obzirom da je razmak od posvećenja godinu dana, obje su ploče najvjerojatnije bile postavljene 1762. godine.³⁸

U kanonskim vizitacijama sačuvani su dragocjeni podaci o stanju u unutrašnjosti crkve, kako o arhitekturi zdanja, tako i o opremi interijera, ponajprije slikama i skulpturama. Podaci o redovitim popravcima sugeriranim od strane vizitatora, i izvršenim već prije, svjedoče da je crkva pomno održavana. Naglasak je opet na četrdesetim, pedesetim i šezdesetim godinama 18. stoljeća kada se podiže novo svetište, postavlja novo popločenje te nadsvođuju sakristija i lađa. U 17. stoljeću spominju se tri oltara, tijekom prve polovice 18. stoljeća četiri, a 1777. godine pet oltara. Osim oltara, u crkvi se bilježe i orgulje te propovjedonica.³⁹ U godinama 1748. i 1752. vizitator ističe ukrašeni kip Bogorodice, koji je

³⁵ Npr. spominje se lađa, no nema riječi o tome na koji je način presvđena ili ima li pobočne kapele. Nema podataka niti o tome je li svetište bilo polukružnog ili poligonalnog tlocrtnog oblika.

³⁶ Više o tome vidjeti u: Die Geschichte des Christentum, Band 8, Die Zeit der Konfessionen (1530 – 1620/30), Herder Verlag, Freiburg – Basel – Wien, 1992., D. Kniewald, Liturgika, Zagreb, 1937., M. Kunzler, The Church's liturgy, LIT Verlag, 2001.

³⁷ O tome vidjeti više u: Đ. CVITANOVIĆ, Crkvena umjetnost na području Zagrebačke nadbiskupije (biskupije) u razdoblju baroka, Peristil, br. 50, 2007., str. 127.

³⁸ Upitna je u ovom kontekstu riječ anniversaria (obljetnica).

³⁹ I u 18. stoljeću je najvjerojatnije polikromirana, kako je opisana u 17. stoljeću.

s obzirom na titular crkve bio u središtu štovanja za vrijeme manjih marijanskih svetkovina, te na blagdan Uznesenja 15. kolovoza kada je crkva primala najviše hodočasnika. Bogorodičin čudotvorni kip vjerojatno je bio postavljen u sredini glavnog oltara u svetištu, a tome u prilog govore učestali popravci i uređenje svetišta. Premda ranije od sedamdesetih godina nema riječi o slikarijama na svodu svetišta, već samo o štukaturi, koja prema današnjem položaju na svodu, čini okvire kompozicija Navještenja, Začecia i Uznesenja, može se pretpostaviti da su slikarije postojale i ranije, odnosno da su 1777. godine obnovljene. Sve navedeno ukazuje na zaključak kako je crkva u Biškupcu, s obzirom na kult Bogorodice i činjenicu da je bila pod biskupskim juspatronatom, zauzimala istaknutno mjesto u vjerskom životu ne samo na prostoru varaždinskog arhiđakonata, nego i na širem varaždinskom području.

SAŽETAK

PRIOLOG POZNAVANJU POVIJESTI ŽUPNE CRKVE UZNESENJA BL. DJ. MARIJE U BIŠKUPCU KOD VARAŽDINA

Obnova srednjovjekovne sakralne arhitekture varaždinskog arhiđakonata uhvatila je veliki zamah u 17. stoljeću, ponajprije zbog porasta broja stanovnika u području današnje sjeverozapadne Hrvatske. Sakralni spomenicima izgrađeni su mahom u srednjem vijeku, najvećim dijelom tijekom 14. stoljeća, u tada prevladavajućem gotičkom stilu, koji su od kraja 16. stoljeća obnavljani prema odredbama Tridentskog koncila, odnosno u duhu vremena koje danas nazivamo vremenom Katoličke obnove. Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Biškupcu kraj Varaždina skladna jednobrodna barokna crkva sa poligonalnim svetištem i zvonikom uz glavno pročelje spada u kategoriju objekata obnavljenih u posttridentinskom razdoblju, ali također i u one koji su znatne pregradnje doživjeli u prvoj polovini i sredinom 18. stoljeća. Smatra se da je kao takva sačuvana do danas, te da je jedan od primjera na kojem se sustavnije može izučavati barokni stil u arhitekturi i skulpturalnoj opremi. U članku su kao polazište istraživanja definirana dva kronogramska natpisa uzidana u crkvu te grafika s prikazom crkve iz 1747. godine koja se čuva u Gradskom muzeju Varaždin. Kako godine u grafici i u natpisima upućuju na godine oko sredine 18. stoljeća, odabrani su povijesnoumjetnički podaci u arhivskim izvorima tj. kanonskim vizitacijama kako bi se potpunije analizirao njen arhitektonski korpus, oprema i stanje sačuvanosti u tom vremenu.

Ključne riječi: crkvena povijest; varaždinski arhiđakonata; Biškupec; kanonske vizitacije.

ZUSAMMENFASSUNG

BEITRAG ZUR KENNNTNIS DER GESCHICHTE ÜBER DIE PFARRKIRCHE DER HIMMELFAHRT DER JUNGFAU MARIA IN BIŠKUPEC BEI VARAŽDIN

Die Restaurierung der mittelalterlichen sakralen Architektur des Varaždiner Archidiakonats hat im 17. Jahrhundert einen großen Schwung erlebt, vor allem wegen des Bevölkerungswachstums im Nordwesten Kroatiens. Sakrale Denkmäler wurden meist im Mittelalter errichtet, zum größten Teil während des 14. Jahrhunderts im damals dominierenden gotischen Stil. Die Denkmäler wurden seit Ende des 16. Jahrhunderts nach den Bestimmungen des Konzils von Trient restauriert, im Zeitgeist, den man heute katholische Restauration nennt. Die Pfarrkirche der Himmelfahrt der Jungfrau Maria in Biškupec bei Varaždin, eine harmonische einschiffige barocke Kirche mit einem polygonalem Heiligtum und einem Glockenturm an der Hauptfront, fällt in die Kategorie von in der posttridentinischen Zeit restaurierten Objekten, aber auch in die Kategorie von Objekten, die in der ersten Hälfte und Mitte des 18. Jahrhunderts signifikante Umgestaltungen erlebt haben. Es wird davon ausgegangen, dass sie als solche bis heute erhalten geblieben ist, und dass sie eines von vielen Beispielen ist, an dem der Barockstil in der Architektur und skulpturalen Ausstattung systematisch studiert werden kann. Im Beitrag wurden die chronographische Inschrift in der Kirche und die sich heute im Stadtmuseum Varaždin befindende Graphik, die die Kirche aus dem Jahr 1747 zeigt, als Ausgangspunkte der Forschung definiert. Da die Jahre in der Graphik und in den Inschriften auf die Jahre um die Mitte des 18. Jahrhunderts deuten, wurden kunsthistorische Daten aus Archivquellen, d.h. aus den kanonischen Visitationen ausgewählt, um den architektonischen Korpus, die Ausstattung und den Erhaltungszustand dieser Zeit vollständig zu analysieren.

Schlüsselwörter: die Kirchengeschichte; Varaždiner Archidiakonats; Biškupec; kanonische Visitationen.

